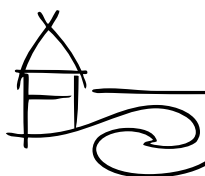

Vita Antiqua №10, 2018

TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV, FACULTY OF HISTORY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND MUSEUM STUDIES
CENTRE FOR UNDERWATER ARCHAEOLOGY, ARCHAEOLOGICAL AND ETHNOLOGICAL RESEARCH
Th. VOVK CENTER FOR PALEOETHNOLOGICAL RESEARCH

PREHISTORIC NETWORKS IN SOUTHERN and EASTERN EUROPE

Kyiv 2018

FONDS NATIONAL SUISSE
SCHWEIZERISCHER NATIONALFONDS
FONDO NAZIONALE SVIZZERO
SWISS NATIONAL SCIENCE FOUNDATION

Swiss National Science Foundation
Швейцарський Національний Науковий Фонд

SCOPES institutional partnership project Network
in Eastern European Neolithic and Wetland Archaeology
(NEENAWA)

SCOPES проект інституційного співробітництва
"Мережа по дослідженню східноєвропейського
неоліту та археології річок та озер"

Faculty of History, Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Історичний факультет Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка

Department of Archaeology and
Museology, Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Кафедра археології та музеєзнавства
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Centre for Underwater
Archaeology, Archaeological
and Ethnological Research
Центр підводної археології,
археологічних та етнологіч-
них досліджень

Th. Vovk Center for Paleoethnological
Research, Ukraine
Центр палеоетнологічних досліджень
ім. Хв. Вовка, Україна

u^b

u^b
UNIVERSITÄT
BERN

University of Bern
Бернський університет

Center for Prehistoric Research,
Macedonia
Центр преісторичних
досліджень, Македонія

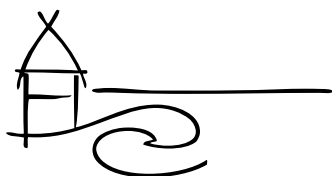
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЭРМИТАЖ
The State Hermitage Museum

State Hermitage Museum
Державний музей "Ермітаж"

Vita Antiqua №10, 2018

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА
ЦЕНТР ПІДВODНОЇ АРХЕОЛОГІЇ, АРХЕОЛОГІЧНИХ ТА ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ЦЕНТР ПАЛЕОЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ім. Хв. ВОВКА

ПЕРВІСНІ СПІЛЬНОТИ ПІВДЕННОЇ та СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Київ 2018

EDITORIAL BOARD:

Dr., Prof. Rostyslav V. Terpylovskiy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine (*Head of the Editorial Board*)
Ph.D., assoc. prof. Pavlo S. Shydlovskiy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine (*executive editor*)
Dr., Prof. Albert Hafner, University of Bern, Switzerland
Dr., Prof. Mykhailo I. Hladkykh, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Dr., Prof. Valerii P. Kapeliushnyi, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Dr., assoc. prof. Henadii M. Kazakevych, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
HDR Marylène Patou-Mathis, Research director at CNRS, Muséum national d'histoire naturelle, France
Dr., assoc. prof. Stéphane Péan, Muséum national d'histoire naturelle, France
Ph.D., assoc. prof. Serhii M. Ryzhov, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Dr., Prof. Viktor V. Stavniuk, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Dr., Prof. Marzena Szmyt, Poznań Archaeological Museum, Poland

EDITORIAL BOARD OF THE VOLUME:

Pavlo S. Shydlovskiy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine (*executive editor*)
Aleksandr V. Diachenko, Institute of Archaeology NAS of Ukraine
Ekaterina V. Dolbunova, State Hermitage Museum, Russian Federation
Albert Hafner, University of Bern, Switzerland
Andrey N. Mazurkevich, State Hermitage Museum, Russian Federation
Yana I. Morozova, Taras Shevchenko National University of Kyiv
Goce Naumov, Centre for Prehistoric Research, Republic of Macedonia
Valentina Todorska, NU. Museum "d-r Nikola Nežobinski", Republic of Macedonia

TECHNICAL EDITORS:

Yevhen Pichkur, Archaeological Museum, Institute of Archaeology NAS of Ukraine
Ivan Radomskiy, Institute of Archaeology NAS of Ukraine
Denis Belousov, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Martha Andriiovych, University of Bern, Switzerland
Mariia Dobrotvor, University of Bamberg, Germany

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Д.і.н., проф. Терпиловський Ростислав Всеволодович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(голова редакційної колегії)
К.і.н., доц. Шидловський Павло Сергійович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (відповідальний редактор)
Д-р, проф. Хафнер Альберт, Університет м. Берн, Швейцарія
Д.і.н., проф. Гладких Михайло Іванович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д.і.н., проф. Капелюшний Валерій Петрович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д.і.н., доц. Казакевич Генадій Михайлович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д-р, досл. директор CNRS Пату-Матіс Марілен, Національний природничий музей, Франція
Д-р, доц. Пеан Стефан, Національний природничий музей, Франція
К.і.н., доц. Рижов Сергій Миколайович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д.і.н., проф. Ставнюк Віктор Володимирович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д-р, проф. Шміт Мажена, Археологічний музей в м. Познань, Польща

НАД ВИПУСКОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Шидловський Павло Сергійович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (відповідальний редактор)
Дяченко Олександр Вікторович, Інститут Археології НАН України
Долбунова Катерина Володимирівна, Державний Ермітаж, Росія
Хафнер Альберт, Університет м. Берн, Швейцарія
Мазуркевич Андрій Миколайович, Державний Ермітаж, Росія
Морозова Яна Іванівна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Наумов Гоце, Центр преісторичних досліджень, Македонія
Тодорська Валентина, Музей «д-р Нікола Незлобінський», Македонія

ТЕХНІЧНІ РЕДАКТОРИ:

Пічкур Євген, Археологічний музей Інституту археології НАН України
Радомський Іван, Інститут Археології НАН України
Белоусов Денис, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Андрійович Марта, Університет м. Берн, Швейцарія
Добротвор Марія, Університет м. Бамберг, Німеччина

Prehistoric Networks in Southern and Eastern Europe. Collection of scientific works. P. Shydlovskiy (ed.). – VITA ANTIQUA, №10. – Kyiv: Center for Paleoethnological Research, 2018 – 212 p.

The collection of scientific works is devoted to contemporary research on development and interaction of prehistoric networks in the Holocene Europe. Chronologically, the collection covers the final phases of the Stone Age and the beginning of the age of early metals. Particular attention is paid to the process of Neolithization and interaction between different societies in Southern and Eastern Europe.

The proposed collection will be useful for anyone interested in the prehistory, archaeology and geography of Europe – archaeologists, prehistorians, specialists in local history, ethnographers, museum workers, cultural heritage researchers and students of higher educational institutions.

Первісні спільноти Південної та Східної Європи. Збірка наукових праць. П.С. Шидловський (відп. ред.). – VITA ANTIQUA, №10. – К.: Центр палеоетнологічних досліджень, 2018. – 212 с.

Збірка наукових праць присвячена сучасним дослідженням питань розвитку та взаємодії первісних спільнот на території голоценової Європи. Хронологічно збірка охоплює заключні фази кам'яної доби та початку доби ранніх металів. Особлива увага приділена процесу неолітизації та взаємодії різних суспільств Південної та Східної Європи.

Запропонована збірка буде корисною для всіх, хто цікавиться первісною історією, археологією та географією Європи – археологам, преісторикам, історикам-краєзнавцям, етнографам, музейним працівникам, дослідникам культурної спадщини, студентам вищих навчальних закладів.

Зареєстровано

Міністерством юстиції України

Свідчення про державну реєстрацію

КІ №1674 від 25.07.2017

Засновник та видавець

ГО Центр палеоетнологічних досліджень
код ЄДРПУ №39633961

Україна, 02156, Київ, вул. Милуєтенка, 15а

E-mail: th.vovk.center@gmail.com

Registered

Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of registration

КІ №1674 від 25.07.2017

Founder and publisher

Center for Paleoethnological Research
Unified State Register №39633961

Ukraine, 02156, Kyiv, str. Milyutenko, 15a

E-mail: th.vovk.center@gmail.com

Підписано до друку 29.10.2018.
Формат 60 × 84/8. Гарн. Myriad Pro.
Папір офс. Друк офс.
Ум.-друк. арк. 24,65. Тираж 300 екз.

Надруковано ФОП «Черенок К.В.»
Свідчення В02 №353856 від
25.09.2006 р.
м. Київ, вул. Пушкінська, 45/2
тел.: (044) 235-81-92, 228-45-05

ISSN 2522-9419 (online)

<http://vitaantiqua.org.ua> <http://vovkcenter.org.ua/> <https://www.facebook.com/th.vovk.center>

ISSN 2519-4542 (print)

@ Автори статей, 2018

CONTENTS / ЗМІСТ

FOREWORD: Network Approach for Studying the Prehistoric Networks (Pavlo Shydlovskiy, Yana Morozova)	6
ПЕРЕДМОВА: Мережевий підхід у вивченні первісних спільнот (Павло Шидловський, Яна Морозова)	

Dmytro Stupak. Chipped flint technologies of Janislawice culture in Ukrainian Polissya region	13
Дмитро Ступак. Технології розколювання кременю в комплексах яніславицької культури Українського Полісся	
Sergii Telizhenko. The Køkkenmødding of Eastern Ukraine	25
Сергій Теліженко. Кьоккенмьоддінги Східної України	
Alina Veiber. An overview of the osteological mammal material from the archaeological sites of the Surska culture in the context of its tribes' adaptation to the environment	38
Аліна Вейбер. Огляд остеологічного матеріалу ссавців з археологічних пам'яток сурської культури в контексті адаптації її носіїв до навколишнього середовища	
Martha Andriiovych. A sign of mobility and cultural exchange? The ceramics with scribble line ornamentation from Lysa Hora cemetery	43
Марта Андрійович. Ознака мобільності та культурного обміну? Керіміка з лінійним орнаментом з Лисогірського неолітичного могильника	
Goce Naumov. The Formation of Wetland Identities in the Neolithic Balkans	48
Гоце Наумов. Формування заплавних ідентичностей у балканському неоліті	
Pavlo Shydlovskiy. Lithic Assemblages of Early Agricultural Communities in Middle Dniester: comparative study	61
Павло Шидловський. Крем'яні комплекси ранніх землеробських спільнот Середнього Придністров'я: порівняльна характеристика	
Ivan Radomskiy. Changing techniques of flint knapping in Chalcolithic times as an indicator of changes in the economy	92
Іван Радомський. Зміни у технології кременеобробки за доби енеоліту як показник змін у економіці	
Yevhen Pichkur. Mining and distribution of flint by the tribes of Cucuteni-Trypillian community	105
Євген Пічкур. Видобуток і поширення кременю племенами Кукутені-Трипільської спільноти	
Dmytro Zhelaha. Ornamentation systems of Trypillia culture B I period tableware in the Middle Dniester area	118
Дмитро Желага. Орнаментальні схеми посуду Трипільської культури етапу В I в Середньому Подністров'ї	
Aleksandr Diachenko. Geographic determinism and Trypillia contact networks, c. 3600 – 3400 BC	126
Олександр Дяченко. Географічний детермінізм та трипільські контактні мережі (3600 – 3400 BC)	
Mykhailo Videiko, Nataliia Burdo. Life on the Eastern Frontiers of Old Europe	135
Михайло Відейко, Наталія Бурдо. Життя на східних рубежах Старої Європи	
Robert Hofmann, Mila Shatilo, René Ohlrau, Marta Dal Corso, Stefan Dreibrodt, Michailo Videiko, Knut Rassmann, Wiebke Kirleis, Johannes Müller. Tripolye – Strategy and Results of an ongoing Ukrainian-European Project	146
Роберт Хофманн, Міла Шатіло, Рене Олрау, Марта Даль Корсо, Стефан Драйбродт, Михайло Відейко, Кнут Рассманн, Вібке Кірлайс, Йоханес Мюллер. Трипілля – стратегія та результати поточного українсько-європейського проекту	
Marzena Szmyt. Between the seas: Baltic-Pontic contact space in the 3 rd millennium BC	155
Мажена Шміт. Між морями: балтійсько-чорноморський контактний простір у 3-му тисячолітті до н.е.	
Andrey Mazurkevich, Ekaterina Dolbunova, Luca Ottonello. Archaeological excavations and reconstructions of disappeared archaeological heritage (based on excavations in North-Western Russia)	165
Андрій Мазуркевич, Катерина Долбунова, Лука Оттонелло. Археологічні розкопки та реконструкції втраченої археологічної спадщини (на основі досліджень в Північно-Західній Росії)	
Nikos Chausidis. 'River People' of the Northern Black Sea and Macedonia	176
Никос Чаусідіс. "Народи річок" Північного Причорномор'я та Македонії	

STEP AHEAD: NEENAWA 2017 International Scientific Conference report (Yana Morozova, Pavlo Shydlovskiy)	192
КРОК ВПЕРЕД: Міжнародна наукова конференція NEENAWA 2017, звіт (Яна Морозова, Павло Шидловський)	
LIST OF AUTHORS	208
СПИСОК АВТОРІВ	
FROM THE PUBLISHER	210
ВІД ВИДАВЦЯ	

**Robert Hofmann¹, Mila Shatilo¹,
René Ohlrau¹, Marta Dal Corso¹,
Stefan Dreibrodt², Michailo Videiko³,
Knut Rassmann⁴, Wiebke Kirleis¹, Johannes Müller¹**

Tripolye – Strategy and Results of an ongoing Ukrainian-European Project

The aim of the article is to identify the main tasks, strategies and some results of an ongoing Ukrainian-European Project that is dealing with the Tripolye culture phenomenon. In order to investigate emergence and decline of giant-settlements with thousands of houses and very specific spatial layouts, the challenge need to be mastered to perform representative archaeological and scientific sampling with reasonable efforts. This is only possible through the combination of non-destructive survey techniques, targeted archaeological excavations and the application of modern scientific methods. In order to gain a deeper understanding of the social, ecological, demographic and economic dimensions of such settlements and underlying transformations of human societies also in their regional variability, the consideration of different spatial investigation levels is required. In the first phases of the project, high-resolution magnetic surveys were applied to different large Tripolye settlements and exemplary investigations were carried out at the local scale of the Maidanetske settlement. At the current stage of the project, the studies focus more on the meso-and macro-regional level.

Key words: *Tripolye, Eneolithic, mega-sites, research-strategy, magnetic survey, spatial scales*

Introduction and research questions

Tripolye is the label of a very long-lasting and geographically widespread cultural complex of the Eneolithic of South-East and Eastern Europe. A joint Ukrainian-German research project has covered many aspects of Tripolye settlement systems and environmental conditions since 2011 (funded by the German Research Foundation and the Ukrainian Academy of Science; project directors: Johannes Müller, Kiel University and Mihailo Videiko, currently Borys Grinchenko Kyiv University).

Research on the Tripolye phenomenon has been performed almost continuously since the end of the 19th century. Analysis of aerial images and subsequently the application of magnetic surveys stimulated in the 1970th and 1980th new intensive and innovative research which was triggered by the key finding that some Tripolye settlements – in particular of the Bug-Dnieper interfluvium – represented the by far the largest population agglomerations in prehistoric Europe in terms of sheer settlement size of up to 320 ha, exceptional spatial layout and huge number of houses (Shishkin 1985). This insight raised an intensive discussion of questions like *which dynamic led to the emergence of such settlements, how these unique sites should be interpreted or how the reconstructed huge number of people could be managed*. With view on coarsely contemporary urbanisation processes in Mesopotamia, in particular persistent and controversial the question was pursued if such settlements rep-

resents already some kind of proto-urban character or not (Shmaglij, Videiko 2005; Kruts 2008; Diachenko 2012; Videiko, Rassmann 2016; Müller 2016; Chapman, Gaydarska 2016; Diachenko, Menotti 2017; Chapman 2017; Nebbia et al. 2018).

Under international contribution, since 2009, a new round in the Tripolye research with intensive fieldwork focused on mega-sites have started which newly undertakes the attempt to answer these and further questions with improved methods and the “fresh view” of foreign outsiders (e. g. Chapman et al. 2014; Müller, Rassmann 2016; Chapman, Gaydarska, 2016). Currently, different teams from the Ukrainian Academy of Sciences (direction Aleksey Korvin-Piotrovskiy), the Borys Grinchenko Kyiv University (direction Mykhailo Videiko), the Durham University (direction: John Chapman), the Roman Germanic Commission in Frankfurt (Main) of the German Archaeological Institute (direction Knut Rassmann) and the Kiel University under direction of Johannes Müller are concerned with various research activities. In many respects, the Tripolye Museum in Legedzyne and its director Vladimir Chabanyuk are an indispensable part and in many senses the centre of this research framework.

The intensive preliminary work of the years 2011–2014 is currently continued from Kiel side within the scope of the Collaborative Research Centre 1266: «Scales of Transformation–Human-Environmental Interaction in Prehistoric and Archaic Societies» of the Kiel University in those frame the

¹ Institute of Prehistoric and Protohistoric Archaeology, Kiel University; ² Institute for Ecosystem Research, Kiel University;

³ Research Laboratory of Archaeology, Borys Grinchenko Kyiv University; ⁴ Roman Germanic Commission, German Archaeological Institute

attempt is undertaken to gain a more general understanding of transformations of human societies. Key questions of the sub-project D1 “Population agglomerations at Tripolye-Cucuteni mega-sites” – a case study within this wider cooperative project – concerns the reconstruction of development, population dynamics, environmental conditions and constraints at different spatial scales in order to come up with conclusions regarding the essence, nature and significance (importance) of the so-called «mega-sites».

Based on the mentioned research we hope to be able to answer questions about the social or political transformations which triggered the agglomeration of several thousands of people in Tripolye mega-sites in the relatively short period between about 4200 and 3600 BCE, how social and economic space was organised within these settlements and if the regional natural carrying capacity within their catchment area was reached. On the other hand we try to gain a better understanding regarding economic strategies and social and economic factors which caused and influenced the collapse and dispersal of these population agglomerations. In our opinion, the deeper understanding of all these different aspects requires also a trans-regional perspective not only within the distribution area of the Cucuteni-Tripolye cultural complex but also in the wider frame of neighbouring cultures for example in the Caucasus and the Carpathian Basin.

Our field work activities at Tripolye sites coarsely can be divided in three stages. In the *first* stage between 2009 and 2012 high resolution medium and large scale magnetic surveys were performed in several mega-sites. In the *second* stage between 2013 and 2016 research was focused on the site- and micro-regional level at the example of the mega-site Maidanetske. Since 2016 the work is continued at the meso-regional level of three key regions which encompass large parts of the distribution area of the Cucuteni-Tripolye cultural complex. The comparison of these three regions provides a macro-regional perspective on the Cucuteni-Tripolye complex as a whole. In the following strategies and (some) preliminary results of each of these stages are briefly presented.

1. Geophysical Survey

The application of medium and large-scale magnetic surveys on Tripolye settlements became a key-strategy for the current stage of research. Two aspects should be highlighted: On the one hand, in the last decades critical technical enhancement was obtained with the development of car-driven GPS-coupled multi-sensor-gradiometers, which allow magnetic surveying of areas on a new scale providing magnetic maps with very high spatial resolution in the range of centimetres (Rassmann et al. 2016). On the other hand, in the loess-soils of the

Ukrainian lowlands an excellent visibility of burnt and deepened features is given. This good contrast is due to the soil conditions and the relatively short life-spans of many settlements and the resulting low degree of superimposition of findings.

The high-resolution magnetic plans provided completely new insights in components and spatial organization of Tripolye settlements. In the Bug-Dnieper interfluvium important mega-sites as Maidanetske, Talianki, Dobrovody and Nebelivka from the phases Tripolye B2 and C1 were surveyed, which represents the period with the largest settlements and highest degree of population agglomeration (Kruts et al. 2011; Chapman et al. 2014; Rassmann et al. 2014; Ohlrau 2015; Rassmann et al. 2016; Chapman, Gaydarska, Hale 2016).

The magnetic plans of the mentioned settlements consistently show elements which are usually associated with a mega-site of the Bug-Dniester interfluvium. These elements are (Figure 1):

1. Concentric rings of houses around a central unbuild place,
2. Radial trackways those lead into the site, and cross the concentric house rows. Both categories are aligned along house-empty spaces which are interpreted as communication paths,
3. Enclosures those demarcate certain areas within the site and around the site,
4. Houses of different size between 9 and 250 m² (average c.70 m²) that are in the majority of cases burned down, while a smaller parts of buildings are less visible (Ohlrau, 2015),
5. Thousands of pits which can in many cases clearly be affiliated to houses due to their positioning,
6. A special category of buildings, so called “mega-structures”, those are in many cases much larger than normal houses, those are in many cases located in particular visible positions within the public space of the settlements and those show also specific architectural characteristics, and
7. A category of very strong round magnetic anomalies could be identified as remains of up-drought double chamber pottery kilns of an advanced type which might indicate higher degrees of craft specialisation (Kruts et al. 2011; Kruts, Korvin-Piotrovskiy, Rassmann 2014; Korvin-Piotrovskiy et al. 2016).

2. Maidanetske: Research on the spatial level of one mega-site

The described very precise survey results provided an extremely high potential for detailed studies of Tripolye settlements. The activities of the Kiev-Kiel fieldwork team focused on the mega-site Maidanetske and its surrounding which is located in the Uman region and belongs with a size of 200 ha to the largest Tripolye settlements at all (Müller et al. 2014; Videiko et al. 2015; Ohlrau 2015; Müller, Videiko 2016; Müller et al. 2016b).

The attempt to gain a deeper understanding of the site development and potential spatial differentiation of a mega-site required a sampling strategy which takes into account the huge dimension of the settlement (Müller et al. 2016a; Müller et al. 2016b). Elements of this sampling strategy are 1. The systematic evaluation of features in different of the concentric house rings and parts of the settlement, 2. The excavation of test trenches in different parts of the site, and 3. The systematic and exemplary excavation of different feature-categories which we determined in the plan of the magnetic survey. Extensive sampling was performed in all trenches for typo-chronological studies, radiometric dating, soil-scientific and geochemical investigations, zoo-archaeological and paleo-botanical analysis.

Meanwhile almost ninety radiocarbon dates from all investigated excavations were dated in order to gain an idea of the accurate site chronology and development. Preliminary results of the still ongoing evaluation of these data and typo-chronological studies of pottery remains indicating on the one hand far-reaching contemporaneity of house remains from different concentric house rings (Müller et al. 2016a). On the other hand, for example pits backfilled with burnt house remains could be identified which seem to represent earlier stages of the site occupation. In contrast to previous chronological models, our data seem to indicate a surprising long-lasting occupation of the settlement Maidanetske between about 3900 and 3600 BCE.

The exemplary excavation of burnt houses, which seem to a high degree standardised in terms of internal organization and interior furnishings, provided clear indicators for distinct activity zones and also certain differences between individual households (Müller, Hofmann, Ohlrau 2016c; Müller et al. 2017). Accordingly, a somehow elevated storey represented the main floor of the houses were the predominant number of activities took place. On the other hand also the space below this platform was probably used for example for storage and food preparation.

Regularly, beside of houses pits are located which, most likely, were predominantly dug into the ground in order to exploit clay materials for the house construction. We detected that several of these pits partly went through complex biographies with repeated recuttings, deposition of feasting remains and debris of burnt houses (Müller, Videiko 2016; Müller et al. 2016b). With a certain probability, such pits can be identified in the plan of the magnetic survey and distinguished from "normal pits" that were used regularly or occasionally for the disposal of domestic waste (Ohlrau 2015).

In trench 80 we investigated a magnetic anomaly which could be identified based on its specific signature as remain of an updraught pottery kiln of an in Europe new type with separated combustion chamber and firing chamber (Videjko et al. 2015; Müller, Videiko 2016; Korvin-Piotrovskiy et al. 2016). In accordance with other findings, the repeated renewal of this kiln indicates a long use life and therewith indirectly also the long occupation of the settlement. We assume that the construction, operation and maintenance of such kilns required the existence of specialised craftsmen what is supported also by the highly standardised ceramic pastes and generally high quality of Tripolye pottery.

From an economic point of view, analysis of animal bones and botanical macro-remains indicate for Maidanetske a mixed subsistence economy that was based on crop cultivation and animal husbandry (Kirleis, Dal Corso 2016; Müller et al. 2017; Dal Corso et al. 2018). Analyses on the carrying capacity of the site catchment indicate that the environment was able to carry the economic and environmental demands even of these large Tripolye settlements that might encompassed a population in the scale of 10.000 inhabitants per site (Ohlrau et al. 2016). However, regarding the question of the population size, further evaluation of our data need still to show how plausible is the assumed simultaneous existence of a majority of the burnt down houses.

Several sources are used to reconstruct the social and political organisation of Maidanetske community (Ohlrau 2015; Müller, Hofmann, Ohlrau 2016). Above the level of individual houses as the basic unit of social reproduction, separated house clusters of in average seven adjacent buildings in the same row are interpreted as indicator for the existence of neighbourhoods which could be based on kinship and joint decision making. Higher levels of communal political integration might be reflected on the one hand in the spatial division of the site through concentric or radial streets. On the other hand speaks the regular arrangement of the so called "mega-structures" in particular good visible positions within the public space for their character as some kind of communal buildings in those about 50–150 households might have been integrated (cf. Hofmann et al. 2016).

Since, however, so far in Tripolye settlements only very few of such building structures have been investigated in detail, their exact character remains still unclear. Thus, in trench 111 in 2016 one of such structure was excavated situated in the house-empty concentric 'public' ring zone which probably represents the main street of the settlement. This building showed, beside of its prominent positioning with the settlement, also architectural characteristics which are clearly different

from normal houses. Ongoing detailed analysis of the find inventory will hopefully provide further clues on the concrete functions of such buildings.

3. Bug-Dnieper interfluvium: Ongoing meso-regional research

After the exemplary and detailed investigation of one mega-site, the research strategy was extended spatially and diachronically. Three test regions in North Moldova, in the Dniester-Southern Bug interfluvium and in the Southern Bug-Dnieper interfluvium were chosen within those we are trying to trace the emergence and decline of large agglomerated settlements and mega-sites at meso-regional scale in diachronic perspective (Figure 2). Research in these regions is focused on key sites and includes for each of these settlements magnetic surveys, test trenches, radiometric dating, typo-chronological analysis (if possible including find-inventories of earlier research) and paleo-botanical, soil-scientific and zooarchaeological investigations.

The work in geographically and ecologically different areas opens different perspectives: On the one hand, regionally differentiated trajectories and populations dynamics can be identified and reconstructed. On the other hand, it seems possible to understand environmental and cultural factors which triggered for example distinct differences in sites size and site densities in the different study regions. Since for example mega-sites of more than 100 ha extension are clearly concentrated in the Southern Bug-Dnieper region, a lot of attention was paid to this region.

In this study "region A" we chose sites from different phases of the Tripolye development for further investigations. In order to understand the beginnings of the mega-site phenomenon early large sites were selected as key sites for further work which represent so-called "East Tripolye" (Chizhovka, Onopriyivka, Vesely Kut) situated north of the city Talne. Among other things due to differing techniques of pottery decoration with deepened ornaments, "East Tripolye" is considered as different line of development in contrast to the "Cucuteni" or "West Tripolye" development which is characterized through painted decorations (e.g. Movsha 1984: 66).

"East Tripolye"-settlements from the period Tripolye B1, B1-B2 and B2 were investigated by E. Tsveck who suggested four stages of East-Tripolye development (Cvek 1980; 1985; 1999; 2006). In order to gain a more clear understanding of the development of settlement layout and chronology we chose settlements from different stages. Based on new settlement plans among other things the continued growth of settlement size from about 20 ha (Chizhovka) to 60 ha (Vesely Kut) within the period Tripolye B1-B2 can be traced and

the emergence of the characteristic concentric settlement layout observed.

The trajectory towards the formation of mega-sites continued later under contribution of "West-Tripolye" during the phases Tripolye B2 and C1 in the well-known Vladimirovko-Tomashovka line of development. New magnetic research, surface collections and test excavations were for example performed in the settlement Volodimirovka (95 ha). Magnetic surveys were carried out also in the mega-site Glybochok (Tripolye B2 or C1, 140 ha) and several small sites in the wider surrounding of the mega-site Maidanetske (Ohlrau 2018).

In order to understand also the decline of Tripolye population agglomerations in the Southern Bug Dnieper interfluvium it is necessary to investigate further also mega-sites of the so-called Kosenovka regional group which represents the phase of final Tripolye C1 or C2 according to current relative-chronological opinions (Movsha 1984, c. 71; Rizhov 2007, c. 469). These last mega-sites which are differing from settlements of the Tomashovka group by many aspects as for example pottery style and house building are included in the focus of our research as well.

Conclusions

Currently, increased effort is made to understand the societal dynamics behind the emergence and the decline of singular Eneolithic mega-sites of the late 5th and the 4th millennium BCE which were situated in the Ukrainian forest steppe zone. The extreme large spatial extension of sites, high number of structures which belonging to such settlements and the existence of clearly different regional trajectories and regional differences requires the consideration of the problem on different spatial scale levels. Thus, the application of the strategy – *performing large-scale surveys, in order to refine the research potential – site level investigations – and a more in-depth study of the mega-site phenomenon through a diachronic and spatial perspective* seems appropriate for studying our research questions. The third stage of the Tripolye project is still in the stage of development, however the chosen strategy is in many respect already justified.

Acknowledgements

The research is funded by the Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG, German Research Foundation - Project number 2901391021 – SFB 1266). We would like to thank many here unnamed colleagues and students without them our research could be not successful and rewarding. We further acknowledge our colleagues from the Kiel Collaborative Research Centre 1266 "Scales of Transformation" for intensive support and the creation of an extremely positive research environment.

References:

- Chapman, J. 2017. The Standard Model, the Maximalists and the Minimalists: New Interpretations of Trypillia Mega-Sites. *Journal of World Prehistory* **30**, 3: 221–237.
- Chapman, J., Gaydarska, B. 2016. Low-Density Urbanism: The Case of Trypillia Group of Ukraine. In: M. Fernández-Götz/D. Krause (Ed.), *Eurasia at the Dawn of History. Urbanization and Social Change*. New York: 81–105.
- Chapman, J., Gaydarska, B. 2016. Nine Questions for Trypillia Megasite Research. In: Borisov, B.D. *Studia in Honorem Professoris Boris Borisov*. Veliko Trnovo: 179–197.
- Chapman, J., Gaydarska, B., Hale, D. 2016. Nebelivka: Assembly Houses, Ditches, and Social Structure. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400*. Themes in Contemporary Archaeology 2. London, New York: 117–131.
- Chapman, J., Videiko, M.Y., Hale, D., Gaydarska, B., Burdo, N., Rassmann, K., Mischka, C., Müller, J., Korvin-Piotrovskiy, A., Kruts, V. 2014. The Second Phase of the Trypillia Mega-Site Methodological Revolution: A New Research Agenda. *European Journal of Archaeology*. **17**, 3: 369–406.
- Cvek, E.V. 1989. Bugo-dneprovskij variant vostochno tripol'skoj kul'tury: K probleme vydeleniya kul'tur i lokal'nyh variantov Tripol'ya. *Pervobytnaya arheologiya: Materialy i issledovaniya: Sb. nauch. tr. / Kyiv: Nauk. Dumka*: 106–117. (In Russian).
- Cvek, O.V. 1985. Osoblivosti formuvannya skhidnogo regionu tripil's'ko-kukutens'koï spil'nosti. *Arheologiya* **51**: 31–45. (In Ukrainian).
- Cvek, O.V. 2006. *Poselennya skhidnotripil's'koï kul'turi (korotkij naris)*. Kyiv. (In Ukrainian).
- Cvek, O.V. 1999. Struktura skhidno tripil's'koï kul'turi. *Arheologiya* **3**: 28–40. (In Ukrainian).
- Dal Corso, M., Kirleis, W. 2016. Trypillian Subsistence Economy: Animal and Plant Exploitation. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400*. Themes in Contemporary Archaeology 2. London, New York: 195–205.
- Dal Corso, M., Out, W. A., Ohlrau, R., Hofmann, R., Dreibrodt, S., Videiko, M., Müller, J., Kirleis, W. 2018. Where are the cereals? Contribution of phytolith analysis to the study of subsistence economy at the Trypillia site Maidanetske (ca. 3900–3650 BCE), central Ukraine. *Journal of Arid Environments* **157**: 137–148.
- Diachenko, A. 2012. Settlement System of West Tripolye Culture in the Southern Bug and Dnieper Interfluvium: Formation Problems. In: Menotti, F., Korvin-Piotrovskiy, A.G., (Hrsg.), *The Tripolye Culture Giant Settlements in Ukraine*. Oxford: Oakville: 116–138.
- Diachenko, A., Menotti, F. 2017. Proto-Cities or Non-Proto-Cities? On the Nature of Cucuteni–Trypillia Mega-Sites. *Journal of World Prehistory* **30**, 3: 207–219.
- Hofmann, R., Țerna, S., Ursu, C. E., Brandtstätter, L., Tiede, H., Mainusch, W., Authenrieth, S. 2016. Spatial organization and population size of small Cucuteni-Tripolye settlements: Results of geomagnetic surveys in Baia and Adâncata, Suceava County, Bucovina, Eastern Romania. *Journal of Neolithic Archaeology* **18**: 157–189.
- Korvin-Piotrovskiy, A.G., Hofmann, R., Rassmann, K., Videiko, M.Y., Brandtstätter, L. 2016. Pottery Kilns in Trypillian settlements. Tracing the division of labour and the social organisation of Copper Age communities. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400*. Themes in Contemporary Archaeology 2. London, New York: 221–252.
- Kruts, V. 2008. Giant-settlements of the Tripolian Culture. In: Korvin-Piotrovskiy, A. G. & Menotti, F. (Eds.) *Tripolye Culture in Ukraine: The Giant-Settlement of Talianki*. Kiev: Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine: 42–48.
- Kruts, V.A., Korvin-Piotrovskiy, A.G., Rassman, K., Peters, D. 2011. Tal'yanki: perezagruzka. Geomagnitnaya semka tri desyatiletia spustya posle rabot. In Kruts, V.A., Korvin-Piotrovskiy A.G., Ryzhov, S.N., Chernovol, D.K., Chabanyuk, V.V. *Poselenie-gigant Tal'yanki. Issledovaniya 2011 / Talianki – settlement-giant of the Tripolian culture*. Investigations in 2011, Kiev/Kiev 2011: 60–85. (In Russian).
- Kruts, V., Korvin-Piotrovskiy, A., Rassmann, K. 2014. New discovery of the kilns in the Tripolian Giant-Settlement Taljanki. In: Dumitroaia, G., Preoteasa, C., Ciprian-Dorin, N. (Hrsg.), *Cucuteni Culture within the European Neo-Eneolithic Context. Abstracts of the International Colloquium Cucuteni - 130, 15th - 17th October 2014 in Pietra Neamț, Pietra Neamț*: 117–121.
- Movsha, T.G. 1984. Hronologiya Tripol'ya-Kukuteni i stepnye kul'tury ehpori rannego metalla v ee sisteme. *Problemy arheologii Podneprov'ya: Sb.n.s. Dnepropetrovsk*: 60–83. (In Russian).
- Müller, J. 2016. Demography and Social Agglomeration: Trypillia in a European Perspective. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400*. Themes in Contemporary Archaeology 2. London, New York: 7–16.
- Müller, J., Hofmann, R., Brandtstätter, L., Ohlrau, R., Videiko, M. Y. 2016a. Chronology and Demography: How Many People Lived in a Mega-Site? In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-*

- Sites and European Prehistory 4100–3400. Themes in Contemporary Archaeology 2.* London, New York: 133–170.
- Müller, J., Hofmann, R., Kirleis, W., Dreibrodt, S., Ohlrau, R., Brandtstetter, L., Dal Corso, M., Out, W., Rassmann, K., Burdo, N., Videiko, M.Y. 2016b. *Maidanetske 2013 – New excavations at a Trypillia mega-site.* Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa **16**, Bonn.
- Müller, J., Hofmann, R., Ohlrau, R. 2016c. From Domestic Households to Mega-Structures: Proto-Urbanism? In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M. Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400. Themes in Contemporary Archaeology 2.* London, New York: 253–268.
- Müller, J., Hofmann, R., Rassmann, K., Mishka, K., Videjko, M.Y., Burdo, N.B. 2014. Majdaneckoe: issledovaniya po obnovlennomu planu poseleniya. *Stratum Plus*, **2**: 285–302. (In Russian).
- Müller, J., Rassmann, K. 2016. Introduction. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400. Themes in Contemporary Archaeology 2.* London, New York: 1–5.
- Müller, J., Videiko, M. 2016. Maidanetske: New Facts of a Mega-Site. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400. Themes in Contemporary Archaeology 2.* London, New York: 71–93.
- Nebbia, M., Gaydarska, B., Millard, A., Chapman, J. 2018. The making of chalcolithic assembly places: Trypillia megasites as materialized consensus among equal strangers? *World Archaeology*: 1–21.
- Ohlrau, R. 2015. Trypillia Großsiedlungen: Geomagnetische Prospektion und architektursoziologische Perspektiven (MSc thesis Kiel University). *Journal of Neolithic Archaeology* **17**: 17–99.
- Ohlrau, R. 2018. *Maidanets'ke. Development and decline of a Trypillian mega-site in Central Ukraine* (PhD Christian-Albrechts-Universität zu Kiel).
- Ohlrau, R., Dal Corso, M., Kirleis, W., Müller, J. 2016. Living on the Edge? Carrying Capacities of Trypillian Settlements in the Buh-Dnipro Interfluvium. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400. Themes in Contemporary Archaeology 2.* London, New York: 207–220.
- Rassmann, K., Korvin-Piotrovskiy, A.G., Videiko, M.Y., Müller, J. 2016. The new Challenge for Site Plans and Geophysics: Revealing the Settlement Structure of Giant Settlements by Means of Geomagnetic Survey. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400. Themes in Contemporary Archaeology 2.* London, New York: 29–54.
- Rassmann, K., Ohlrau, R., Hofmann, R., Mischka, C., Burdo, N., Videjko, M.Y., Müller, J. 2014. High precision Tripolye settlement plans, demographic estimations and settlement organization. *Journal of Neolithic Archaeology* **16**: 63–95.
- Rizhov, S.M. 2007. Suchasnij stan vivchennya kul'turno-istorichnoi spil'nosti kukuten'-tripillya na teritorii Ukraïni. In O. Ol'zhich. *Arheologiya*. Kyiv: 437–477. (In Ukrainian).
- Shishkin, K.V. 1985. Planuvannya tripil's'kih poselen' za danimi aerofotozjomki. *Arheologiya* **52**: 72–77. (In Ukrainian).
- Shmagliij, N.M., Videjko, M.Y. 2005. *Majdaneckoe – tripil'skij protogorod*. Kiev. (In Russian).
- Videiko, M., Rassmann, K. 2016. Research on Different Scales: 120 Years of Trypillian Large Sites Research. In: Müller, J., Rassmann, K., Videiko, M.Y. (Ed.), *Trypillia Mega-Sites and European Prehistory 4100–3400. Themes in Contemporary Archaeology 2.* London, New York: 17–28.
- Videjko, M.Y., Müller, J., Burdo, N.B., Hofmann, R., Cerna, S. 2015. Doslidzhennya u centralnij chastini Majdanec'kogo. *Arheologiya*, **1**: 71–78. (In Ukrainian).

***Роберт Хофманн, Міла Шатіло, Рене Олрау, Марта Даль Корсо,
Стефан Драйбродт, Михайло Відейко, Кнут Рассманн, Вібке Кірлайс, Йоханес Мюллер***

Трипілля – стратегія та результати поточного українсько-європейського проекту

Метою статті є визначення основних завдань, стратегії та окремих результатів поточного українсько-європейського проекту, що має справу з феноменом трипільської культури. В даний час докладаються значні зусилля для розуміння соціальної динаміки виникнення та занепаду унікальних енеолітичних мега-сайтів кінця 5-го та 4-го тисячоліття до нашої ери, які знаходилися в лісостеповій зоні України. Надзвичайно великий розмір цих поселень, велика кількість різних археологічних об'єктів, що на них зафіксовані, а також чітка наявність різних регіональних траєкторій, відмінностей, в тому числі хронологічних, між цими сайтами, вимагають розгляду проблеми на різних рівнях просторового масштабу. Таким чином, застосування стратегії – 1 проведення великомасштабних розвідок з метою визначення дослідницького потенціалу – 2 дослідження на рівні окремого сайту – 3 більш поглиблене вивчення феномену мега-сайтів через діяхронічну та просторову перспективу, здається доцільним для вивчення наших дослідницьких питань. Третій етап трипільського проекту все ще знаходиться на стадії розробки, проте обрана стратегія в багатьох відношеннях вже виправдовує себе.

Ключові слова: *трипілля, енеоліт, мега-сайти, дослідницька стратегія, магнітні дослідження, просторові масштаби*

Fig. 1. Maidanetske. Plan of the magnetic survey (as of 2016) with excavation trenches (WGS84 ellipsoid, UTM 36N coordinate system). With numbers are trenches of the 2013 to 2016 excavations displayed (Source: R. Ohlrau/R. Hofmann).

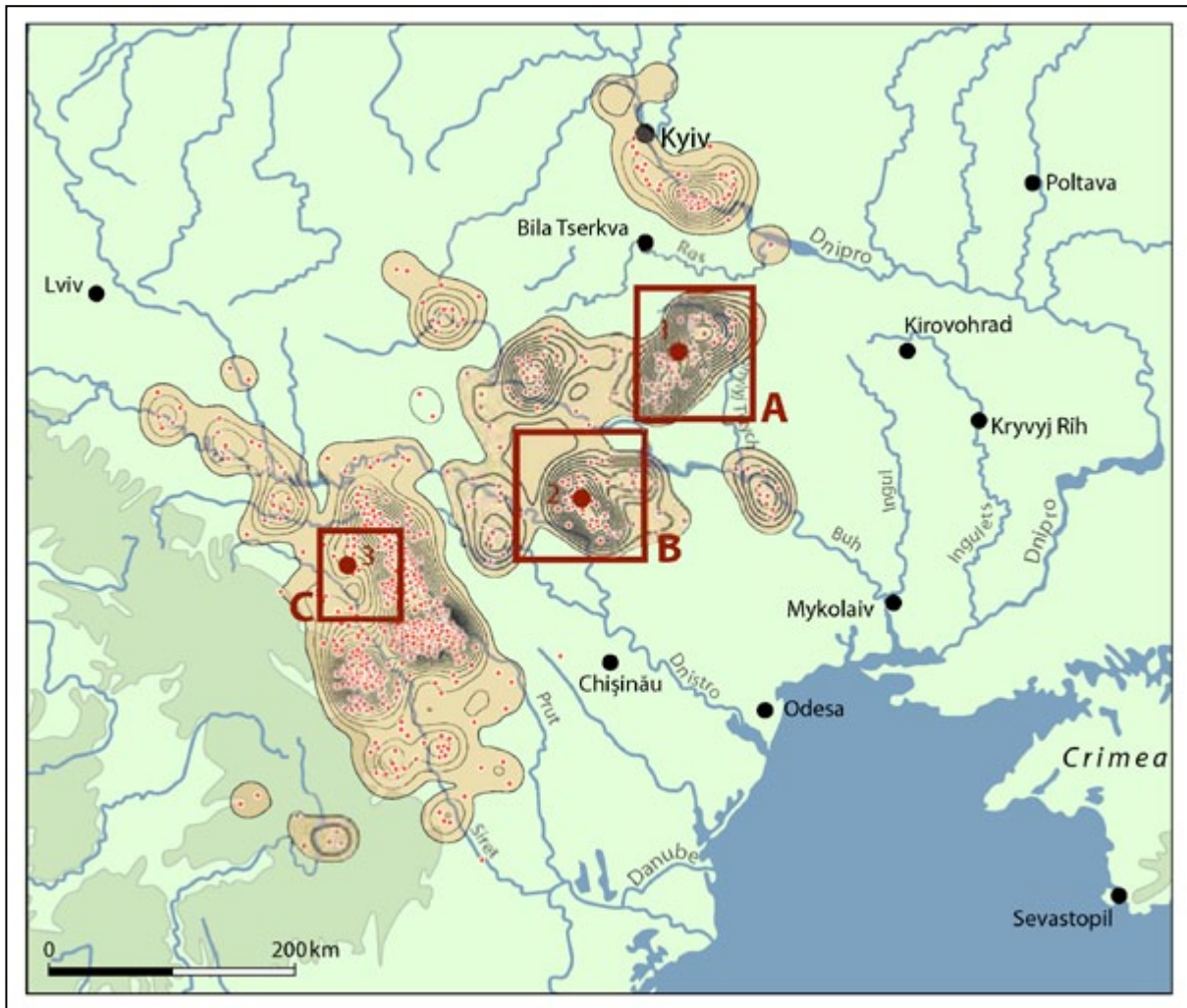

Fig. 2. The distribution of Tripolye C1 sites (kernel density; KDE radius 30 km) after Müller and schematic illustration of the study regions of the project “Population Agglomerations in Tripolye-Cucuteni Mega-Sites” in the CRC 1266 “Scales of Transformation”. **A)** Southern Bug-Dnjepr interfluvium; **B)** Southern Bug-Dniester interfluvium; **C)** Middle Dniester Region (Source: K. Rassmann/K. Winter/J. Müller).

Y. Morozova, P. Shydlovskyi

STEP AHEAD: NEENAWA 2017 International Scientific Conference report

A significant step in establishing a network for the study of the Eastern European Neolithic and at the same time the final event of the project became the NEENAWA International Scientific Conference **“Wetland Archaeology and Prehistoric Networks in Europe”**, September 15-18, which was held in Kyiv and Kaniv on the basis of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Our University is one of the four partners in the NEENAWA Project's consortium. It plays a significant role in fulfilling its goals and tasks, since the SCOPES programme aims at the development and modernization of institutional aspects of research and teaching institutions in Eastern Europe. All efforts and events of the project are directly linked to teaching activities and pursuing its educational objectives. University teachers and students have thus become the main beneficiaries of the project.

Due to the initiative of the Department of Archaeology and Museum Studies, the Centre for Underwater Archaeology of the Faculty of History and the Centre for Paleoethnological Research, the Scientific Committee of the conference was created in which scientists from Switzerland, Macedonia, Russia and Ukraine were included. Specialists from international university centres and scientific establishments (Switzerland, Germany, Macedonia, Greece, Poland, Russia, Latvia, Belarus, etc.) and representatives of the Institute of Archaeology of NAS of Ukraine, National University of Kyiv-Mohyla Academy, B. Hrinchenko University of Kyiv, the Institute of Zoology of NAS of Ukraine, the National Natural History Museum of NAS of Ukraine, universities of Odesa, Kharkiv, Chernihiv, etc. were invited to take part in the conference. The conference highlighted the results of archaeological investigations of national and foreign scientists, including the results of international cooperation based on archaeological localities within Ukraine and brings together researchers working in Holocene European prehistoric archaeology. The discussed topics chronologically covered the period from the Mesolithic up to the Bronze Age.

The Ukrainian scientific and educational institutions were represented by:

- the Department of Archaeology and Museum Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv
- the Education Laboratory “Centre for Underwater Archaeology, Archaeological and Ethnological Research”, Taras Shevchenko National University of Kyiv
- the Archaeological Museum, Taras Shevchenko National University of Kyiv
- Th. Vovk Center for Paleoethnological Research
- the the Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine
- the Archaeological Museum IA, National Academy of Sciences of Ukraine
- the National Natural History Museum, National Academy of Sciences of Ukraine
- National University of Kyiv-Mohyla Academy
- B. Hrinchenko National University of Kyiv
- I.I. Mechnikov National University of Odessa
- T.G. Shevchenko National University of Chernihiv
- Kyiv Regional Archaeological Museum
- Kyiv Regional Center for Defense of Cultural Heritage Monuments

September 15, 2017

The opening of the conference and the plenary meeting took place on September 15, 2017 in the Main Building of Taras Shevchenko National University of Kyiv, on which the vice-rectors of the University professors Petro Bekh and Viktor Martyniuk, as well as the representative of the Swiss Embassy in Ukraine and Moldova, Holger Tausch gave their greetings for the participants. Dean of the Faculty of History prof. Ivan Patrylak, associate professor Pavlo Shydlovskyi and a head of the Education Laboratory Yana Morozova indicated the importance for the University and Ukrainian science of holding such events and the need for international cooperation in the field of archaeological research. The sincere wishes of the fruitful work of

the conference were expressed by the NEENAWA project participants.

The scientific part was presented by presentations describing the current state of the study of neolithization processes in Europe and the achievements of prehistoric archaeology in recent years. Among the speakers – prof. Albert Hafner (Switzerland), prof. Marzena Szmyt (Poland), Robert Hofmann, Liudmyla Shatilo (Germany), prof. Leonid Zaluzniak, Mykhailo Videiko and Nataliia Burdo (Ukraine).

Within the framework of the first day of the conference, the opening of the exhibition «The first farmers and pastoralists on the territory of Ukraine» was held at the Archaeological Museum of Taras Shevchenko National University of Kyiv, as well as presentations of the editions:

HUMAN & LANDSCAPE: Prehistoric Archaeology of Eastern Europe. – VITA ANTIQUA, 9. Collection of scientific works. – Kyiv: 2017. – 282 p. – Ill. <http://vitaantiqua.org.ua/en/category/current-issue/>

Wetland Archaeology and Prehistoric Networks in Europe / NEENAWA International Scientific Conference, September 15th-18th, 2017 / eds. Y. Morozova, P. Shydlovskyi. – Kyiv-Kaniv, 2017. – 78 p. – Ill. <http://vitaantiqua.org.ua/en/category/library/>

After the presentations for the participants of the conference, an excursion to The Museum of Historical Treasures of Ukraine, The National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Preserve were organized where the guests were able to get acquainted with the masterpieces of Old Rus architecture, as well as unique archaeological exhibits of Ancient Times and Early Middle Ages.

September 16, 2017

The next day, September 16, a trip to the Kaniv Nature Reserve took place, where the main part of the event was planned. During the trip, the participants attended the Kyiv Regional Archeological Museum in Trypillia village. It is in this area, in the end XIXth century some of the first excavations of Trypillian settlements were carried out by the archaeologist Vikentii Khvoika, after which this site became eponymous for the whole cultural complex. The participants of the conference were acquainted with the life of the famous scientist; they were able to see the collections of artifacts which reflect the prehistoric archeology of the Middle Dnieper region.

Upon arrival at the Kaniv Nature Reserve, reports and presentations dedicated to the study of specific settlements of the Neolithic – the Bronze Age of Southern and Eastern Europe were listened and discussed. Andrey Mazurkevich and Ekaterina

Dolbunova (Russia) presented an open lecture devoted to the study of lacustrine sites in North-Western Russia in the 7th-3rd Mill. BC. Among other speakers were prof. Sławomir Kadrow (Poland), Maxim Charniauski (Belarus), Valentina Todoroska, Zlata Blazeska, (Macedonia), Christoforos Arampatzis (Greece). Presentation of the project: “Airborne Survey: Ancient Landscapes of the Central Ukraine – Kyiv and Cherkasy Regions” and photo exhibition also took place.

September 17, 2017

September 17, 2017 (Kaniv Nature Reserve) – the reports on problems of the analysis of ceramic assemblages of Neolithic cultures in Europe were read by Caroline Heitz (Switzerland) and Dmytro Gaskevich (Ukraine). A workshop “**Lacustrine Dendrochronology in the Context of Pile Dwelling Archaeology at Lake Biel, Switzerland. Focus Measuring, Chronology – building, Dating**”. was held under the supervision by Matthias Bolliger and John Francuz (Switzerland).

After the scientific part on this day, the conference participants made a trip to the National Historical and Ethnographic Preserve “Pereyaslav” which situated near the town of Pereyaslav-Khmelnytskyi and attended an excursion in the Open-air Ethnographic Museum, which was read by the vice-director of the Preserve Oleksandr Kolybenko.

September 18, 2017

The last day of the conference, September 18, 2017 (Kaniv Nature Reserve) was dedicated to issues of prehistoric networks and the question of the interaction of the prehistoric societies in Southeastern Europe. Among the speakers were Prof. Nikos Chausidis, Goce Naumov, (Macedonia), Valerii Manko, Dmytro Kiosak, Anzhelika Kolesnychenko, Sergei Telizhenko, and Oleksandr Diachenko (Ukraine).

Part of the reports was devoted to the questions of transportation and use of natural resources and raw materials by the prehistoric population of Eastern Europe. This materials were presented by Marcis Kalniņš (Latvia), Alina Veiber, Oleh Tuboltsev, Yevhen Pichkur, Pavlo Shydlovskyi, Ivan Radomskyi and Dmytro Zhelaga (Ukraine).

At the end, a workshop «**Underwater Exploration of Wetland and Peat-bog Sites. Perspectives and Problems**» was held by Ekaterina Dolbunova (Russia).

During the conference the poster session on the subject of Wetland Archeology were presented by Gjore Milevski (Macedonia), Irina Khrustaleva, Anna Malyutina (Russia), Yana Morozova, Sergii Zelenko, Marta Andriyovych (Ukraine).

A number of lectures, presentations and posters were presented by the NEENAWA team:

Archaeology in Switzerland: Research from Under Water to High-Altitude Mountains (Prof. Albert Hafner, Bern)

Mobilities, Entanglements, Transformations. Pottery Practices in Neolithic Wetland Sites of the Swiss Plateau (Caroline Heitz, Bern)

Lacustrine Sites in North-Western Russia in the 7th-3rd Mill. BC (Andrey Mazurkevich, Ekaterina Dolbunova, St. Petersburg)

Wooden Post Buildings of the Lake Settlement Serteya XIV (Irina Khrustaleva, St. Petersburg)

Bone and Antler Items From Peat-Bog Settlements (the 6th – 3rd mill. BC) of North-Western Russia (Dnepr – Dvina Basin). Technological and Functional Features (Anna Malyutina, St. Petersburg)

Prehistoric Tool Kit for Surviving (Valentina Todoroska, Struga, Zlata Blazeska, Skopje)

With or Without You: the Formation of Identities in the Neolithic Balkans (Goce Naumov, Skopje)

Spatial Analysis of Marshy Areas: Neolithic Tell-Sites in Pelagonia (Gjore Milevski, Skopje)

Overview of the Osteological Mammal Material from the Surska Culture in the Context of Its Development and Adaptation of Its Communities to the Natural Environment (Alina Veiber, Kyiv)

Lithic assemblages of Early Agricultural Communities in Western Ukraine (Pavlo Shydlovskiy, Ivan Radomskiy, Dmytro Zhelaga, Kyiv)

Patterns of Ornaments on the Ceramic from the Lysa Gora Cemetery (Marta Andriiovych, Kyiv)

Perspectives for Wetland Archaeology, Surveys and Underwater Exploration in the Dnieper River, Ukraine (Yana Morozova, Sergii Zelenko, Kyiv)

Among the decisions of the Scientific Committee are:

– to expand the cooperation of scientific and educational institutions of Europe that were presented at the conference by the conducting internships for young scientists and lecturers from different countries at university centers,

– to create a system for the exchange of information on the archeology of Eastern Europe in order to unify modern methods of fixation, describing and systematizing data on prehistoric objects.

The conference itself was an exceptional opportunity to create a system of information and experience exchange, in research about European prehistoric sites, to introduce up-to-date methodologies of fixation and description of archaeological material and to promote Ukrainian archaeological heritage in the European system of research. An important value is the participation of Macedonian, Russian, Swiss and Ukrainian students in this event that will help to develop their knowledge about current theoretical and practical European scientific research and promote their international mobility during their academic experience. In terms of public benefit, the conference will help to represent the Ukrainian cultural and natural heritage at a European level.

We wish that young scientists, using acquired skills and knowledge, will broaden their circle of professional contacts, put their creative ideas in to practice for developing a liberal society, and become the most valuable resource for positive changes in the contemporary world.

<http://vovkcenter.org.ua/en/main/>

At Rector's office in Kyiv, 2016. From left: Prof. Rostyslav Terpylovskiy – Head of the Department of Archaeology and Museology, Dr. Pavlo Shydlovskiy – associate professor of the Department of Archaeology and Museology, Prof. Ivan Patryliak – Head of Faculty of History, prof. Leonid Huberskyi – Rector of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Prof. Albert Hafner – Head of Department of Prehistoric Archaeology of the Institute of Archaeological Sciences, Bern University (Switzerland), Prof. Petro Bekh – Vice Rector (International Relations) of Taras Shevchenko National University of Kyiv

September 15th, 2017, Kyiv. Opening the conference at Taras Shevchenko National University of Kyiv. From left: Yana Morozova, Albert Hafner, Petro Bech and Viktor Martyniuk

Opening the conference. Marzena Szmyt (Poznan, Poland) and Pavlo Shydlovskyi

Presentation by Albert Hafner (Bern, Switzerland) "Archaeology in Switzerland: Research from Under Water to High-Altitude Mountains"

Greetings from Andrei Mazurkevich (St. Petersburg, Russia)

Presentation by Robert Hofman and Liudmyla Shatilo (Kiel, Germany) "Trypillia – Strategy and Results of an ongoing Ukrainian-European Project"

Liudmyla Shatilo (Kiel, Germany)

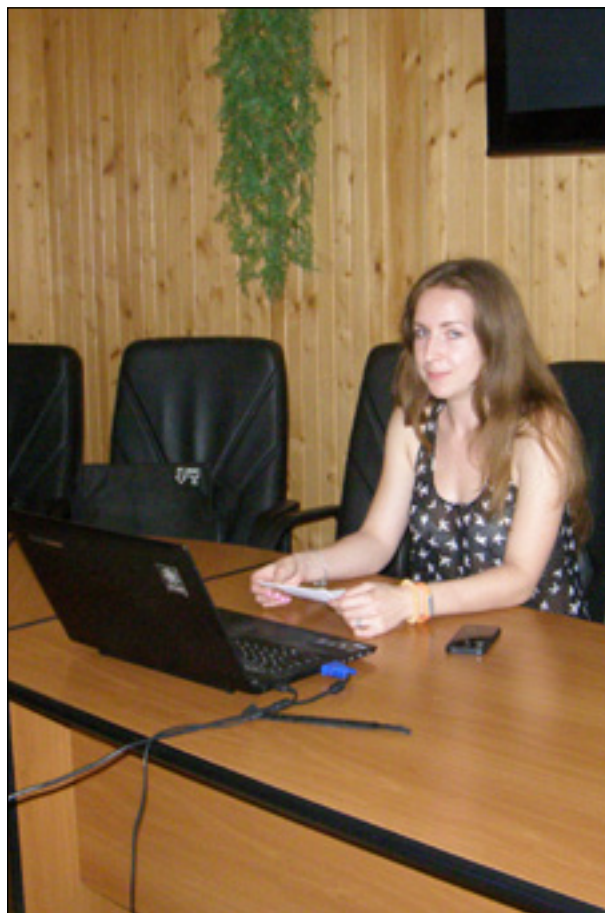
September 15th, 2017. Plenary session in the Red Building of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Participants from Macedonia and Switzerland at the Plenary session

Presentation by Mykhailo Videiko (Kyiv, Ukraine) "Life on the Eastern Borders of Old Europe"

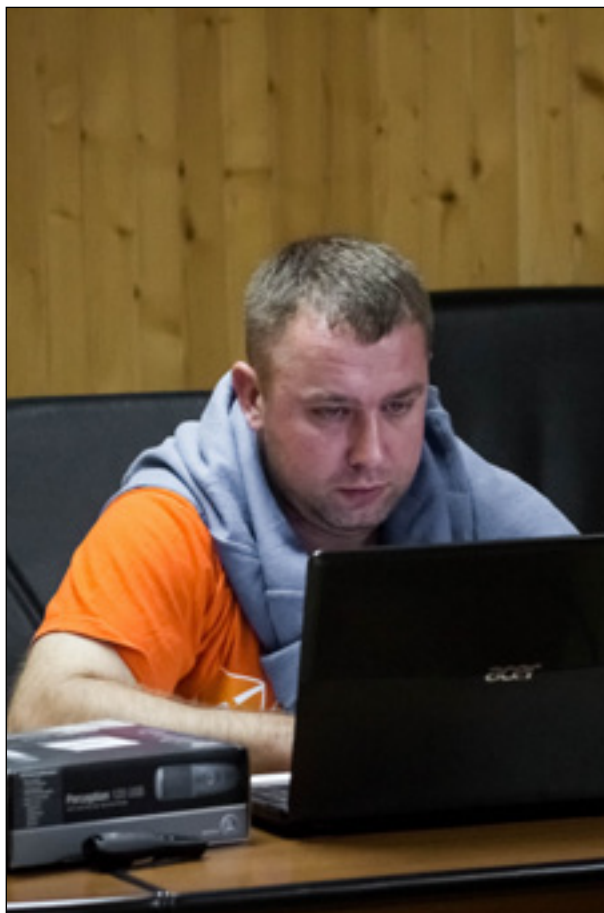
September 16th, 2017, the Kaniv Nature Reserve. Marta Andriiovych as a moderator of session

The conference participants Serhii Telizhenko, Valerii Manko (Kyiv, Ukraine) and Marzena Szmyt (Poznan, Poland)

Presentation by Nikos Chausidis (Skopje, Macedonia) "«River People» of the Northern Black Sea and Macedonia"

Presentation by Yevhen Pichkur (Kyiv, Ukraine) "Mining and Transportation of Flint by Cucuteni-Trypillian Tribes"

Presentation by Ekaterina Dolbunova (St. Petersburg, Russia) "Lacustrine Sites in North-Western Russia in the 7th-3rd Mill. BC"

Presentation by Goce Naumov (Skopje, Macedonia) "With or Without You: The Formation of Identities in the Neolithic Balkans"

Workshop "Lacustrine Dendrochronology in the Context of Pile Dwelling Archaeology" led by Matthias Bolliger and John Francuz (Bern, Switzerland)

Mariia Tymoshenko and Alina Veiber studying a dendrochronological method at workshop

Marzena Szmyt

Excursion around the National Historical and Ethnographic Preserve "Pereyaslav" guided by Oleksandr Kolybenko

Participants of the conference during excursion in Preserve "Pereyaslav"

On the Dnieper River bank

Я. Морозова, П. Шидловський

КРОК ВПЕРЕД: Міжнародна наукова конференція NEENAWA 2017, звіт

Значним кроком у створенні мережі для вивчення східноєвропейського неоліту і в той же час завершальною подією проекту NEENAWA (Network in Eastern European Neolithic and Wetland Archaeology for the improvement of field techniques and dating methods) стала міжнародна наукова конференція **"Археологія річок і озер та первісні спільноти Європи"**, яка відбулася 15-18 вересня 2017 р. у Києві та Каневі на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Наш університет виступив одним з чотирьох партнерів консорціуму проекту. Він відіграв важливу роль у виконанні своїх цілей та завдань проекту, оскільки програма SCOPES спрямована на розвиток та модернізацію інституційних аспектів дослідницьких та навчальних установ Східної Європи. Всі зусилля та заходи проекту безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю, а викладачі та студенти університету стали головними бенефіціарами проекту.

За ініціативи Кафедри археології та музеєзнавства, Центру підводної археології історичного факультету та Центру палеоетнологічних досліджень, було сформовано науковий комітет конференції, куди увійшли дослідники з Швейцарії, Македонії, Росії та України. Спеціалісти з міжнародних і вітчизняних університетських центрів та наукових установ були запрошені до участі. На конференції висвітлювались результати археологічних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, значна частина яких отримана в результаті міжнародного співробітництва під час вивчення пам'яток з території України. Тематика конференції хронологічно охоплювала періоди від мезоліту – до доби бронзи та об'єднала дослідників голоцену первісної археології Європи.

Українські наукові та освітні установи були представлені співробітниками та членами:

— Кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

— Навчальної лабораторії «Центр підводної археології, археологічних та етнологічних досліджень» Київського національного університету імені Тараса Шевченка

— Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка

— Центру палеоетнологічних досліджень ім. Хв. Вовка

— Інституту археології НАН України

— Археологічного музею ІА НАН України

— Національного науково-природничого музею НАН України

— Національного університету «Києво-Могилянська академія»

— Київського національного університету імені Б. Грінченка

— Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

— Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

— Київського обласного археологічного музею

— Київського обласного центру охорони і наукових досліджень пам'яток культурної спадщини.

15 вересня 2017 року

Відкриття конференції та пленарне засідання відбулося 15 вересня 2017 року у Головній будівлі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, на якому проректори університету професори Петро Бех та Віктор Мартинюк, а також представник Посольства Швейцарії в Україні та Молдові Хольгер Тауш привітали учасників. Декан історичного факультету проф. Іван Патриляк, доцент Павло Шидловський та керівник Навчальної лабораторії Яна Морозова вказали на важливість для університету та української науки проведення таких заходів та необхідність міжнародного співробітництва у сфері археологічних досліджень. Учасники проекту NEENAWA висловили щирі побажання плідної роботи конференції.

Наукова частина була представлена презентаціями, що стосуються сучасного стану ви-

вчення процесів неолітизації в Європі та досягнень первісної археології останніх років. Серед доповідачів – проф. Альберт Хафнер (Швейцарія), проф. Мажена Шміт (Польща), Роберт Хофманн, Людмила Шатіло (Німеччина), проф. Леонід Залізник, Михайло Відейко та Наталія Бурдо (Україна).

У рамках першого дня конференції в Археологічному музеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулося відкриття виставки "Перші землероби та скотарі на території України", а також презентації видань:

ЛЮДИНА ТА ЛАНДШАФТ: Первісна археологія Східної Європи. – VITA ANTIQUA, 9. Збірка наукових статей. – Київ: 2017. – 282 с. – Іл.

<http://vitaantiqua.org.ua/en/category/current-issue/>

Археологія річок та озер і первісні спільноти Європи / Міжнародна наукова конференція НЕЕНАВА, 15-18 вересня 2017 року / ред. Я. Морозова, П. Шидловський. – Київ-Канів, 2017. – 78 с. – Іл.

<http://vitaantiqua.org.ua/en/category/library/>

Після презентацій для учасників конференції була організована екскурсія до Музею історичних коштовностей України, Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, де гості змогли ознайомитися як з шедеврами давньоруської архітектури, так і унікальними археологічними експонатами стародавніх часів і раннього середньовіччя.

16 вересня 2017

Наступного дня, 16 вересня, відбулася поїздка до Канівського природного заповідника, де була запланована основна частина заходу. Під час поїздки учасники відвідали Київський обласний археологічний музей у с. Трипілля. Саме в цій місцевості наприкінці XIX ст. археолог Вікентій Хвойка проводив одні з перших розкопок трипільських поселень, після чого поселення в Трипіллі стало епонімним для всього культурного комплексу. Учасники конференції ознайомилися з життям відомого вченого, а також мали змогу ознайомитися з колекціями артефактів, які відображають первісну археологію Середнього Подніпров'я.

Після прибуття до Канівського заповідника були заслухані та обговорені доповіді та презентації, присвячені вивченню конкретних поселень неоліту – бронзової доби Південної та Східної Європи. Катерина Долбунова у співавторстві з Андрієм Мазуркевичем (Росія) презентувала відкриту лекцію, присвячену вивченню озерних стоянок Північно-Західної Росії 7 – 3 тис. до н.е. Серед інших доповідачів – проф. Славомир Кадоров (Польща), Максим Чарняускі (Білорусь), Валентина Тодороська, Злата Блазеска (Македонія), Крістофорос Арампатіс (Греція). Також

відбулося відкриття фотовиставки, присвяченої первісним культурам Європи.

17 вересня 2017

17 вересня 2017 року (Канівський природний заповідник) – було заслухано доповіді з питань аналізу керамічних колекцій неолітичних культур в Європі – Каролін Хейтс (Швейцарія) та Дмитра Гаскевича (Україна). Під керівництвом Маттіаса Боллігера та Джона Франкуза (Швейцарія) було проведено семінар «Озерна дендро-хронологія в контексті дослідження пальових будинків на озері Біль, Швейцарія. Фокус: обміри, хронологія будівництва, датування».

Після наукової частини, учасники конференції здійснили поїздку до Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав", який розташовується неподалік міста Переяслав-Хмельницький і відвідали екскурсію до Етнографічного музею під відкритим небом, яку провів заступник директора заповідника Олександр Колибенко.

18 вересня 2017

Останній день конференції, 18 вересня 2017 року (Канівський природний заповідник), був присвячений питанням дослідження первісних мереж і взаємодії первісних суспільств Південно-Східної Європи. Серед доповідачів – проф. Нікос Чаусідіс, Гоце Наумов (Македонія), Валерій Манько, Дмитро Кіосак, Анжеліка Колесниченко, Сергій Теліженко та Олександр Дяченко (Україна).

Частина доповідей була присвячена питанням транспортування та використання природних ресурсів і сировини первісним населенням Східної Європи. Ці матеріали були представлені Марцісом Кальніншем (Латвія), Аліною Вейбер, Олегом Тубольцевим, Євгеном Пічкуром, Павлом Шидловським, Іваном Радомським та Дмитром Желагою (Україна).

На завершення відбувся воркшоп «Підводні дослідження заплавних та болотяних стоянок. Перспективи та проблеми» під керівництвом Катерини Долбунової (Росія).

Під час конференції стендові доповіді з археології річок та озер представили Жьоре Мілевські (Македонія), Ірина Хрустальова, Анна Малютіна (Росія), Яна Морозова, Сергій Зеленко, Марта Андрійович (Україна).

Команда NEENAWA представила ряд лекцій, презентацій та стендів:

Археологія в Швейцарії: від досліджень під водою до високогір'їв (проф. Альберт Хафнер, Берн);

Мобільність та трансформація. Практика гончарства на неолітичних заплавних стоянках Швейцарського плато (Каролін Хейтс, Берн);

Озерні стоянки Північно-Західної Росії у 7-му – 3-му тисячоліттях до н.е. (Андрій Мазуркевич, Катерина Долбунова, Санкт-Петербург);

Дерев'яні залишки будівель озерного поселення Сертея XIV (Ірина Хрустальова, Санкт-Петербург);

Вироби з кістки та рогу з торф'яникових стоянок (6 – 3 ст. до н.е.) Північно-Західної Росії (Дніпро-Двінський басейн). Технологічні та функціональні риси (Анна Малютіна, Санкт-Петербург);

Доісторичний набір інструментів для виживання (Валентина Тодороська, Струга, Злата Блазеска, Скоп'є);

З вами або без вас: формування ідентичностей в балканському неоліті (Гоце Наумов, Скоп'є);

Просторовий аналіз болотяних територій: Неолітичні теллі в Пелагонії (Жьоре Мілевські, Скоп'є);

Огляд остеологічного матеріалу ссавців з археологічних пам'яток сурської культури в контексті адаптації її носіїв до навколишнього середовища (Аліна Вейбер, Київ);

Кам'яні комплекси ранньоземлеробських спільнот Західної України (Павло Шидловський, Іван Радомський, Дмитро Желага, Київ);

Орнаментальні сюжети на кераміці з неолітичного могильника Лиса Гора (Марта Андрійович, Київ);

Перспективи заплавної археології, обстеження та підводного дослідження Дніпра, Україна (Яна Морозова, Сергій Зеленко, Київ).

Серед рішень Наукового комітету:

– розширити співпрацю наукових і освітніх установ Європи, які були представлені на конференції проведенням стажувань для молодих вчених і викладачів з різних країн в університетських центрах;

– створити систему обміну інформацією про археологію Східної Європи з метою уніфікації сучасних методів фіксації, опису та систематизації даних про доісторичні об'єкти.

Сама конференція стала унікальною можливістю створення системи обміну інформацією та досвідом в галузі вивчення первісних пам'яток Європи, з метою презентації сучасних методик фіксації та опису археологічного матеріалу та включення вітчизняної археологічної спадщини до європейської системи досліджень. Важливе значення мала участь українських та закордонних студентів у цій події, що допоможе їм поглибити свої знання про сучасні теоретичні та практичні європейські наукові досягнення та сприятиме міжнародній мобільності.

Ми хочемо, щоб молоді вчені, використовуючи набуті навички та знання, розширили коло своїх професійних контактів, ввели свої творчі ідеї в практику розвитку ліберального суспільства і стали найціннішим ресурсом для позитивних змін у сучасному світі.

<http://vovkcenter.org.ua/en/main/>